

Názory a postoje českých křesťanů k uprchlické krizi: Výsledky výzkumu mezi českými křesťany

Michal Opatrný

Předkládaná studie představuje vybrané elementární výsledky sociálního šetření *Křesťané a uprchlíci*, které bylo realizováno v srpnu 2016. Tento výzkum se zaměřil na interpretaci některých témat souvisejících s tzv. uprchlickou krizí v EU praktikujícími křesťany. Svou základní povahou se jedná o studii teologickou, která využívá některé prvky z metodologie sociálních věd. Z pohledu sociologie se tedy jedná o tzv. náboženskou nebo pastorální sociologii.¹ V první části je nejprve rozpracována teoretická základna výzkumu. Ve druhé části jsou představena vybraná zjištění výzkumu, která jsou pak v části třetí teologicky interpretována vzhledem k teoretickým východiskům celého šetření.

1. Teoretická východiska

Ideovou inspirací pro výzkum *Křesťané a uprchlíci* byl výzkum rakouského teologa Paula Michaela Zulehnera provedený ve druhé polovině roku 2015. Věcnou inspirací pak byla česká veřejná diskuse, při které z různých církví zaznívaly v reakci na uprchlickou krizi velmi odlišné názory. Také z jednotlivých církví zaznívaly velmi různorodé názory, často protikladné a velmi ostře formulované. Hovořili-li se o církvích, pak je třeba zdůraznit, že jsou zde chápány v teologickém smyslu slova, tzn. že církev tvoří jak její představitelé, tak i její „členové“. Během veřejné diskuse i v rámci církví však nebylo možné přesně identifikovat, zda a jak jsou vyslovované názory mezi křesťany sdíleny, nakořím se členové církví přiklání např. k pozici uprchlíky přijímat, nebo naopak uprchlíky do EU vůbec nepouštět. Na tento problém se chtěl výzkum *Křesťané a uprchlíci* zaměřit.

Tím se částečně odlišuje od svého inspiračního zdroje – výzkumu Paula M. Zulehnera. Jeho výzkum se zabýval tím, jak reagují na uprchlickou vlnu, která se na sklonku léta a během podzimu 2015 „převalila“ přes Rakousko, jeho občané. Výzkum se proto zabýval především tématem nejasného (difúzního) strachu a jeho vlivu na solidární nebo nesolidární postoje respondentů. Publikace, která na základě výzkumu vznikla, pak nemá jen deskriptivní charakter, ale je do značné míry také intervenční: „Když bude (nejasný) strach menší, může být (milující) solidarita větší.“ Pak ale zní hlavní požadavek dnešní doby „Zbavte se strachu!“ (něm. *Entängstigt euch!*, pozn. aut.).²

1 Srov. Michal OPATRŇY, Teologická reflexe praxe: Ke vztahu praktické teologie a sociologie náboženství, *Studia theologica* 2/2012, s. 74–98.

2 Paul Michael ZULEHNER, *Entängstigt euch!: Die Flüchtlinge und das christliche Abendland*, Ostfildern: Patmos, 2016, s. 6–8.

Zabýval-li se výzkum *Křesťané a uprchlíci* tím, jak jsou různé postoje k uprchlické krizi sdíleny mezi křesťany, resp. v jednotlivých církvích, pak šlo minimálně v rámci katolické teologie také o teologickou otázku. Interpretovat dějinné události a vůbec běh světa je totiž sice věcí především duchovních a teologů, ale i úkolem všech křesťanů.³ Právě to bylo základní intencí výzkumu – jak interpretují takovou událost, jako je uprchlická krize, křesťané. Interpretace dějinných událostí křesťany je v teologickém diskursu zpravidla označována jako četba znamení času. Pojem znamení času je v katolické teologii interpretován hned několika různými způsoby. Jejich společným východiskem je Mt 16,1–4, kde se za znamení času označuje sám Ježíš Kristus.⁴ Smyslem jeho výroku je, že on sám je znamením od Boha, které mnozí nechtějí rozeznat a pochopit jeho poselství. V přeneseném významu je pak pojem používán v tom smyslu, že Bůh skrze dějinné události sděluje svou vůli nebo očekává, že na ně křesťané odpovídajícím způsobem zareagují. Křesťané, resp. lidé, jsou schopni toto sdělení určitým způsobem identifikovat, následně interpretovat a vyvodit z něj praktické důsledky v podobě konkrétního jednání, resp. životní praxe.⁵ V době před II. vatikánským koncilem (1962–1965) tak byly za znamení času papežem Janem XXIII. označeny dějinné události, které umožňují dialog křesťanů s nekřesťany.⁶ Pro koncilní poradce, kteří byli Janu XXIII. myšlenkově blízcí, však byly znameními času spíše společenské události a změny zejména globálního a sociálního rázu, které vyzývaly křesťany, aby k nim zaujali stanovisko a reagovali na ně.⁷ V pozdější době se objevují i další interpretace, např. pojetí Christopha Theobalda, který za znamení času považuje situace, při nichž nekřesťané nerozumí křesťanskému poselství. Tyto situace jsou podle něj výzvou, aby se křesťané pokusili své učení znovu a lépe pochopit a pak hledali srozumitelnější způsoby jeho sdělování a předávání.⁸ Hans-Joachim Sander pak za znamení času považuje události, kvůli kterým se lidé musí rozhodovat, zda se zachovají lidsky, nebo nelidsky. Lidská reakce je řešení, které je v souladu s Boží vůlí, protože Bůh se identifikuje s těmi, jejichž lidská důstojnost je ohrožena.⁹ Kritériem oné na první pohled trochu vágní lidskosti je tedy lidská důstojnost. Zachovat se lidsky v reakci na určitou událost tak znamená chránit a podporovat lidskou důstojnost.

Sanderovo pojetí teologie znamení času bylo proto zvoleno za teoretické východisko výzkumu *Křesťané a uprchlíci*. Nešlo tedy jen o prosté zjištění názorů českých křesťanů na uprchlickou krizi, nýbrž o to, jak lze jejich odpovědi interpretovat z hlediska Sanderova pojetí teologické kategorie znamení času. Uprchlická krize je totiž povýtce dějinnou situací, která před každého obyvatele Evropy klade otázku, zda se k ní postaví s ohledem na lidskou důstojnost a její ochranu a podporu, nebo ne.

3 Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* čl. 44.

4 „Přišli farizeové a saduceové a pokoušeli ho; žádali na něm, aby jim ukázal znamení z nebe. On však jim odpověděl: „Večer říkáte: „Bude krásně, je pěkný západ.“ A ráno: „Dnes bude nečas, slunce vychází do mraků.“ Vzhled oblohy umíte posoudit, a znamení časů nemůžete? Pokolení zlé a zpronevěřilé hledá znamení; ale nebude mu dáno znamení, leč znamení Jonášovo.“ Opustil je a odešel.“

5 Srov. Michal OPATRŇÝ, *Sociální práce a teologie: Inspirace a podněty sociální práce pro teologii*, Praha: Vyšehrad, 2013, s. 139–153.

6 Srov. JAN XXIII., *Pacem in terris*, Praha: Zvon, 1996, čl. 39, 45 a další.

7 Srov. Marie-Dominique CHÉNU, *Volk Gottes in der Welt*, Paderborn: Bonifatius, 1968, s. 20.

8 Srov. Christoph THEOBALD, *Zur Theologie der Zeichen der Zeit: Bedeutung und Kriterien heute*, in: *Das Zweite Vatikanische Konzil und die Zeichen der Zeit heute*, ed. Peter HÜNERMANN, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 2006, s. 71.

9 Srov. Hans-Joachim SANDER, *Theologischer Kommentar zur Pastoralkonstitution über die Kirche in der Welt von Heute Gaudium et spes*, in: *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, sv. 4, ed. Peter HÜNERMANN – Bernd Jochen HILBERATH, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 2005, s. 726.

2. Metoda a způsob provedení

Sběr dat proběhl v srpnu 2016. Byl tak zřejmě ovlivněn vraždou katolického kněze ve Francii (26. července 2016). Jak ale bude patrné z výsledků zde dále uvedených, vražda měla vliv spíše na zájem o problematiku, v negativních postojích vůči uprchlíkům se zřejmě neprojevila vůbec nebo jen minimálně.

Výzkum byl proveden pomocí dotazníku, jehož otázky byly z větší části převzaty z jiných výzkumů. V první řadě šlo o výzkum Paula M. Zulehnera;¹⁰ výsledky českého výzkumu měly umožnit alespoň částečné srovnání s výsledky výzkumu v Rakousku. Zulehnerův výzkum však reagoval na situaci na přelomu léta a podzimu 2015 zejména v Rakousku, dále pak v Německu, Maďarsku a zemích na tzv. balkánské trase – Řecko, Makedonie, Srbsko a Chorvatsko. Jeho otázky a nabídka odpovědí tak byly z větší části nepřenositelné nejen z důvodu časového odstupu téměř jednoho roku, ale také z důvodu rozdílů v českém a rakouském kontextu.¹¹

Proto byly pro šetření *Křesťané a uprchlíci* v roce 2016 převzaty otázky, které byly v Česku pokládány renomovanými agenturami pro výzkum veřejného mínění. Zde bude vzhledem k omezeným možnostem časopisecké studie dále referováno pouze o otázkách převzatých z výzkumu agentury Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), který proběhl v únoru 2016.¹² Díky tomu bude možné porovnat odpovědi českých křesťanů s většinovými názory v české společnosti, což se jeví jako důležitý moment pro teologickou interpretaci výsledků vzhledem k výše popsaným teoretickým východiskům. Další části otázek se zabývaly postoji českých křesťanů k tezí nadace Generace 21¹³ a interpretací klíčového biblického textu, který se týká solidarity a praktické pomoci bližnímu, totiž podobenství o milosrdném Samaritánovi. V případě tezí Generace 21 bylo testováno, zda a do jaké míry s nimi respondenti výzkumu souhlasí. Opět se jedná o klíčový moment vzhledem k teoretickému zázemí výzkumu, protože projekt Generace 21 byl určitou praktickou odpovědí části křesťanů na uprchlickou krizi. U podobenství o milosrdném Samaritánovi šlo o to, jak ho interpretovat vzhledem k muslimským uprchlíkům. Protože se jedná o klíčový text pro křesťanskou charitu,¹⁴ lze i zde na odpovědích křesťanů sledovat, jak čtou znamení času.

Jako metoda sběru dat byla použita metoda „sněhové koule“. Dotazník byl vytvořen v systému Google Forms. Odkaz na dotazník pak byl rozšířen pomocí emailu, facebookového profilu autora a webu Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Bylo tedy postupováno analogicky jako při výzkumu Paula M. Zulehnera v roce 2015 (využití Google Forms a metoda „sněhové koule“). Pro metodu „sněhové koule“ dále hovořila skutečnost, že je potřeba získat informace od specifické cílové skupiny. Kvótní výběr, který by vycházel z dat Českého statistického úřadu (ČSÚ)¹⁵ a který by umožňoval získat reprezentativní data, by vyžadoval využití církevních struktur nebo značné finanční prostředky pro provedení plošného výzkumu v ČR, které ovšem

10 Paul Michael ZULEHNER, *Entängstigt euch!*, s. 157–165.

11 V této studii nejsou odpovědi na otázky převzaté z Zulehnerova výzkumu reflektovány. Vzhledem k tomu, že jde o poměrně komplexní téma, bude mu věnována samostatná studie.

12 Martin BUCHTÍK – Jarmila PILECKÁ, *Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků, únor 2016*, tisková zpráva, Centrum pro výzkum veřejného mínění, zveřejněno dne 29. 3. 2016.

13 © NADAČNÍ FOND GENERACE 21, *Dokumenty: Koho a proč je vhodné přijmout do ČR jako uprchlíky ze Sýrie a Iráku* (on-line), dostupné na: <http://www.gen21.cz/dulezite-dokumenty/>, citováno dne 31. 8. 2016.

14 Srov. Michal OPATRŇ, *Podobenství o milosrdném Samaritánovi a proprium křesťanské charitativní práce v kontextu tzv. teorie charity*, *Studia theologica* 3/2016, s. 167–184.

15 Z dat ČSÚ vychází agentura CVVM.

nebyly k dispozici. Možnost využití církevních struktur byla při přípravě výzkumu zamítnuta, protože by vyžadovala spolupráci reprezentantů jednotlivých církví. Jako vhodnější se proto jevílo zcela církevní struktury obejít a spoléhat se raději na virální šíření dotazníku – a to i za tu cenu, že nebudou získána reprezentativní data a na dotazník odpoví pouze ti respondenti, kteří v nutné míře ovládají práci s počítačem.

Tímto způsobem bylo získáno celkem 944 odpovědí. Z nich byly vybrány odpovědi pouze těch respondentů, kteří se považují za křesťany (93,2 %) a kteří víru praktikují. Jako kritérium praktikování víry bylo zvoleno obecně uznávané kritérium v českém diskurzu sociologie náboženství, kterým je návštěva nedělní bohoslužby minimálně jednou za měsíc.¹⁶ Tato dvě kritéria splnilo 74,6 % respondentů, kteří tvořili vzorek praktikujících křesťanů v ČR a z nichž 75,8 % byli katolíci. Výsledky výzkumu byly nejprve prezentovány kontrolní skupině, již tvořili členové pracovní skupiny České biskupské konference pro sociální otázky, kteří se účastnili semináře této pracovní skupiny v Hejnicích (30. 9. – 2. 10. 2016).

Výsledky ukázaly, že nadpoloviční část respondentů měla vysokoškolské vzdělání. Toto zjištění se značně liší od výsledků Sčítání lidí, domů a bytů (SLDB) v roce 2011. Census rozlišoval, zda se ti, kdo se považují za věřící, také hlásí k některé z církví. Následující tabulka v prvním řádku ukazuje, kolik věřících, kteří se při Sčítání lidí, domů a bytů 2011 přihlásili k některé z církví, mělo jaké vzdělání. Druhý řádek uvádí, kolik praktikujících věřících ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci* deklarovalo jaké vzdělání.

Tabulka 1: Vzdělání respondentů SLDB 2011 hlásících se k církvi a praktikujících věřících respondentů výzkumu *Křesťané a uprchlíci* (v %)

	VŠ	SŠ+VOŠ	SOU	Základní
SLDB 2011 (hlásící se k církvi)	15,2	31,8	31,2	21,2
Křesťané a uprchlíci (věřící praktikující)	61	32,4	5,6	1

Z tabulky je patrné, že se v rámci statistické chyby shoduje pouze procento respondentů se středoškolským vzděláním. Respondentů s vysokoškolským vzděláním bylo ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci* až čtyřikrát více, respondentů, kteří absolvovali učební obor, naopak šestkrát méně. Respondenti se základním vzděláním prakticky zcela chyběli.¹⁷ Je proto možné, že výsledky výzkumu byly zkresleny kvůli vysokému počtu respondentů s vysokoškolským vzděláním. Sama tisková zpráva CVVM však poukazuje na to, že s růstem vzdělání stoupá ochota přijímat uprchlíky jen velmi málo.¹⁸ Jak bude dále ukázáno, toto nakonec potvrdila i data ze šetření *Křesťané a uprchlíci*.

16 Srov. Dana HAMPLOVÁ, Religiozita dospělých v České republice na počátku 21. století, in: *Náboženství v menšině: Religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, ed. Dušan LUŽNÝ – Zdeněk R. NEŠPOR a kol., Praha: Malvern, 2008, s. 29.

17 Ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci* se jednalo o mladistvé respondenty, kteří zatím neabsolvovali maturitu nebo učňovské zkoušky.

18 Srov. Martin BUCHTÍK – Jarmila PILECKÁ, *Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků*, s. 2.

3. Výsledky

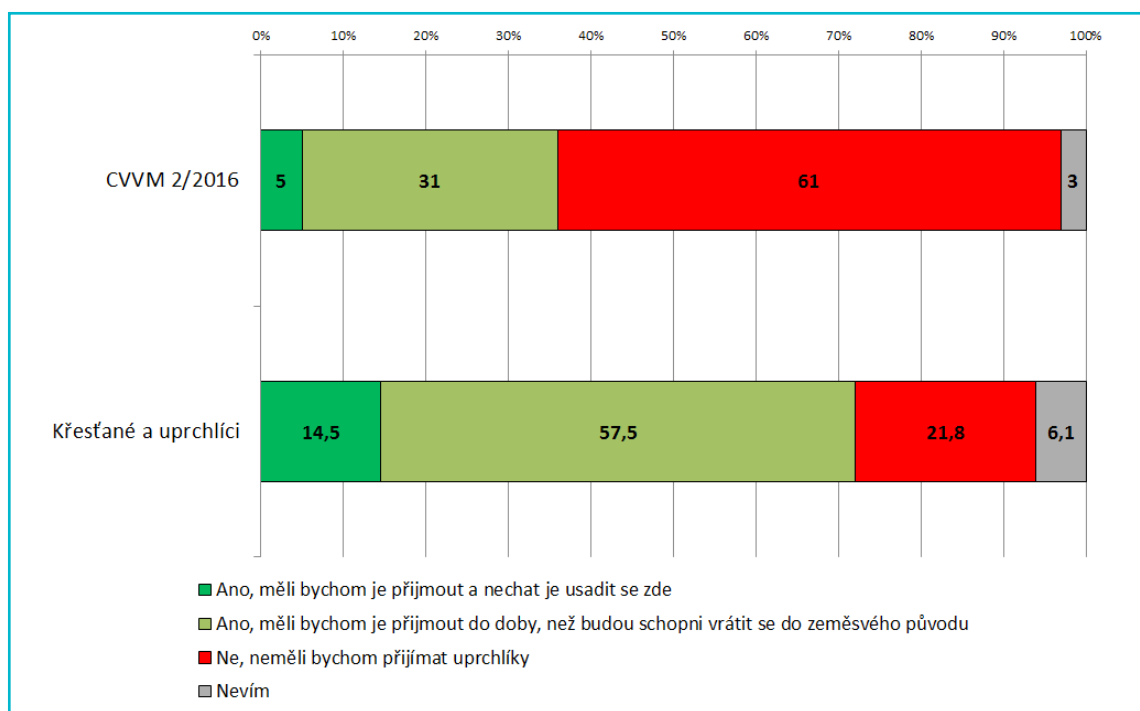
Jak bylo uvedeno, budou zde nyní prezentovány základní výsledky šetření *Křesťané a uprchlíci*. Z důvodu omezeného rozsahu se zde omezím pouze na postoje k přijímání válečných uprchlíků, souhlas s tezemi nadace Generace 21 a interpretaci podobenství o milosrdném Samaritánovi vzhledem k muslimům.

3.1 Postoje k přijetí uprchlíků v ČR

Agentura CVVM provedla v únoru 2016 šetření, které se zabývalo postoji k přijímání uprchlíků v ČR.¹⁹ V rámci šetření bylo položeno několik otázek, ze kterých byly pro šetření *Křesťané a uprchlíci* vybrány tři, jež se týkaly přijetí válečných uprchlíků, přijetí uprchlíků z ostatních zemí EU a přijetí uprchlíků z Ukrajiny.

Výsledky výzkumu CVVM měly v březnu 2016 mediální ohlas, který věnoval pozornost zjištění, že většina občanů (61 %) odmítá přijmout v ČR i válečné uprchlíky. Odpovědi na tuto otázku ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci* byly prakticky v opačném poměru, jak ukazuje Graf 1.

Graf 1: Postoje k přijímání válečných uprchlíků v rámci celé ČR a mezi praktikujícími křesťany²⁰

Jak je z grafu patrné, mezi praktikujícími křesťany v ČR je zřejmě poměrně velká ochota zejména k dočasnému přijetí válečných uprchlíků. Jedná se o téměř dvojnásobnou hodnotu oproti celku ČR. Ochota k trvalému přijetí válečných uprchlíků je sice pouze necelých 15 %, přesto je však třikrát větší než v celé populaci. Naopak odmítání přijetí válečných uprchlíků je mezi praktikující-

¹⁹ Srov. tamtéž.

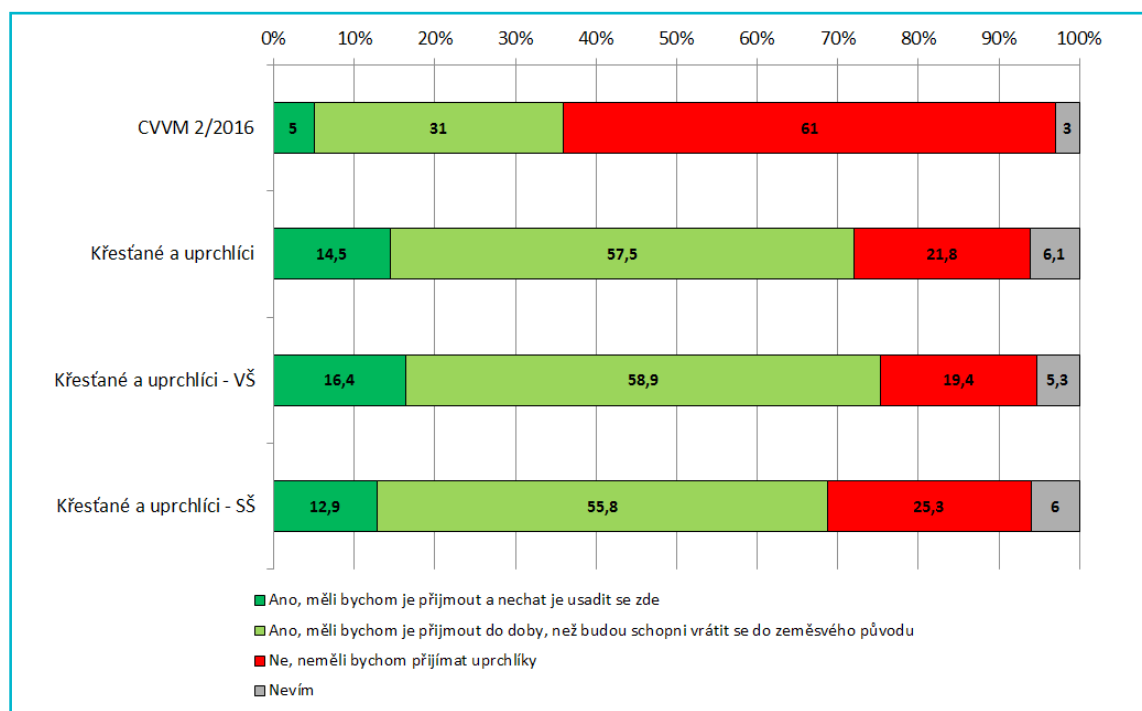
²⁰ Znění otázky ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci*: V minulém roce zejména v důsledku vojenských konfliktů čelila EU zvýšenému počtu uprchlíků. Vzhledem k nestabilitě Turecka se tato situace může opakovat. Podle Vašeho názoru, měla by ČR přijmout uprchlíky ze zemí postižených vojenskými konflikty?

cími křesťany zastoupeno téměř třikrát méně než v celé ČR. Za povšimnutí stojí také skutečnost, že mezi křesťany bylo dvakrát více nerozhodnutých nebo těch, kdo na tuto otázku nechtěli jednoznačně odpovědět. Jak bude dále ukázáno, jde o průvodní jev celého šetření *Křesťané a uprchlíci*. Zdá se proto, že ve výzkumu odpovídali nejen ti, kdo se na tuto problematiku soustředí, a zaujímají k ní proto vyhraněné pozice (zjednodušeně: přijímat vs. nepřijímat).

Odpovědi na tuto otázku v šetření *Křesťané a uprchlíci* tak vedou ke zjištění, že 72 % českých praktikujících křesťanů souhlasí s alespoň dočasným přijetím válečných uprchlíků v ČR. Náзор křesťanů je tak jednak zásadně odlišný od názorů většinové společnosti (61 % odmítá přijetí), zároveň však také kontrastuje s některými prohlášeními církevních představitelů zejména katolické církve.

Odpovědi na tuto otázku také ukazují, že i ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci* mělo vzdělání respondentů na vyjádření jejich postojů jen minimální vliv. Srovnání výsledků šetření CVVM a výsledků šetření *Křesťané a uprchlíci* včetně odpovědí roztríděných podle vzdělání respondentů ukazuje Graf 2; (pro přehlednost je uvedeno jen vysokoškolské a středoškolské vzdělání).

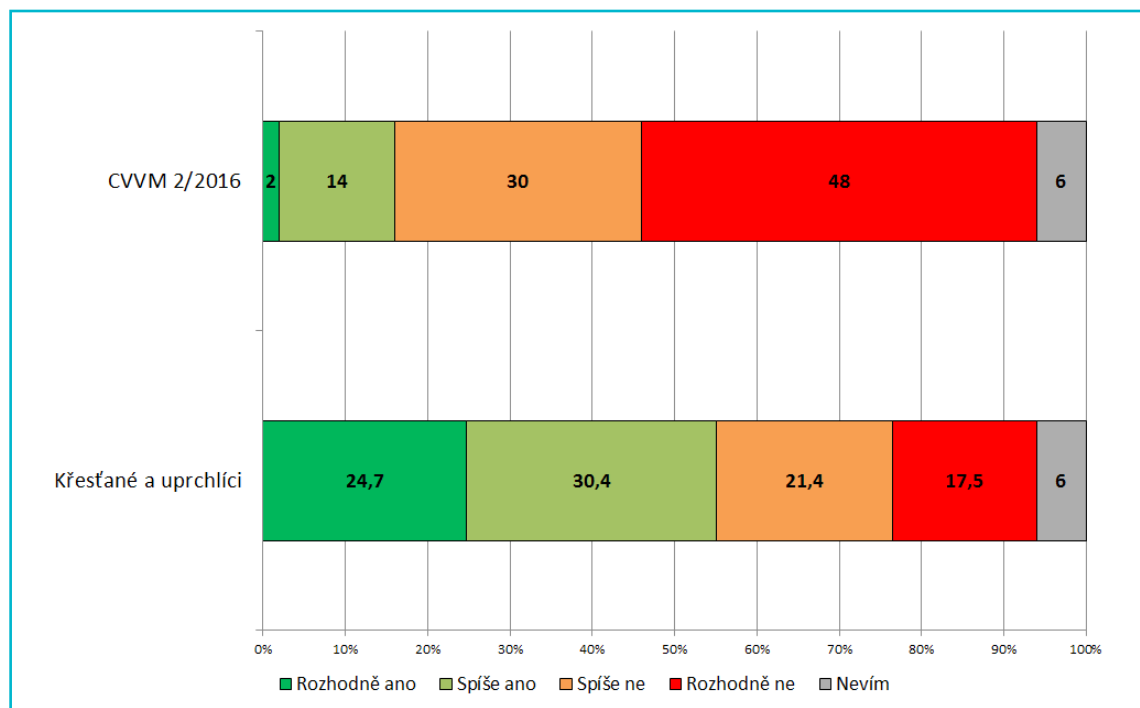
Graf 2: Postoje k přijímání válečných uprchlíků v rámci celé ČR, mezi praktikujícími křesťany a podle vzdělání praktikujících křesťanů

V šetření *Křesťané a uprchlíci* odpovídalo zjištěním censu 2011 o vzdělání těch obyvatel ČR, kteří se hlásí k některé z církví, pouze zastoupení respondentů se středoškolským vzděláním (viz bod 1). Praktikující křesťané se středoškolským vzděláním se k otázce přijímání válečných uprchlíků staví velmi podobně jako většina ostatních respondentů ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci*. Pro alespoň dočasné přijetí je 68,7 % středoškoláků a 72 % všech respondentů. Z vysokoškolsky vzdělaných respondentů je pro 75,3 %. Přijetí válečných uprchlíků naopak odmítá 25 % středoškolsky vzdělaných a 19,4 % vysokoškolsky vzdělaných křesťanů; v celkových výsledcích 21,8 %; zatímco v šetření CVVM to bylo až 61 % obyvatel ČR. Odpovědi středoškolsky vzdělaných praktikujících křesťanů ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci* se tak výrazně nevychylují od celkových výsledků ani od odpovědí vysokoškolsky vzdělaných křesťanů. Je tedy zřejmé, že i v tomto šetření mělo vzdělání respondentů jen mírný vliv na jejich postoje k uprchlické problematice.

Druhá otázka převzatá do šetření *Křesťané a uprchlíci* z výzkumu CVVM v únoru 2016 se zaměřovala na převzetí uprchlíků z ostatních zemí EU. Nebyly v ní však explicitně zmíněny uprchlické kvóty, nepřímo byla jen naznačena solidarita mezi státy EU. Odpovědi a jejich srovnání s odpověďmi v šetření agentury CVVM ukazuje Graf 3.

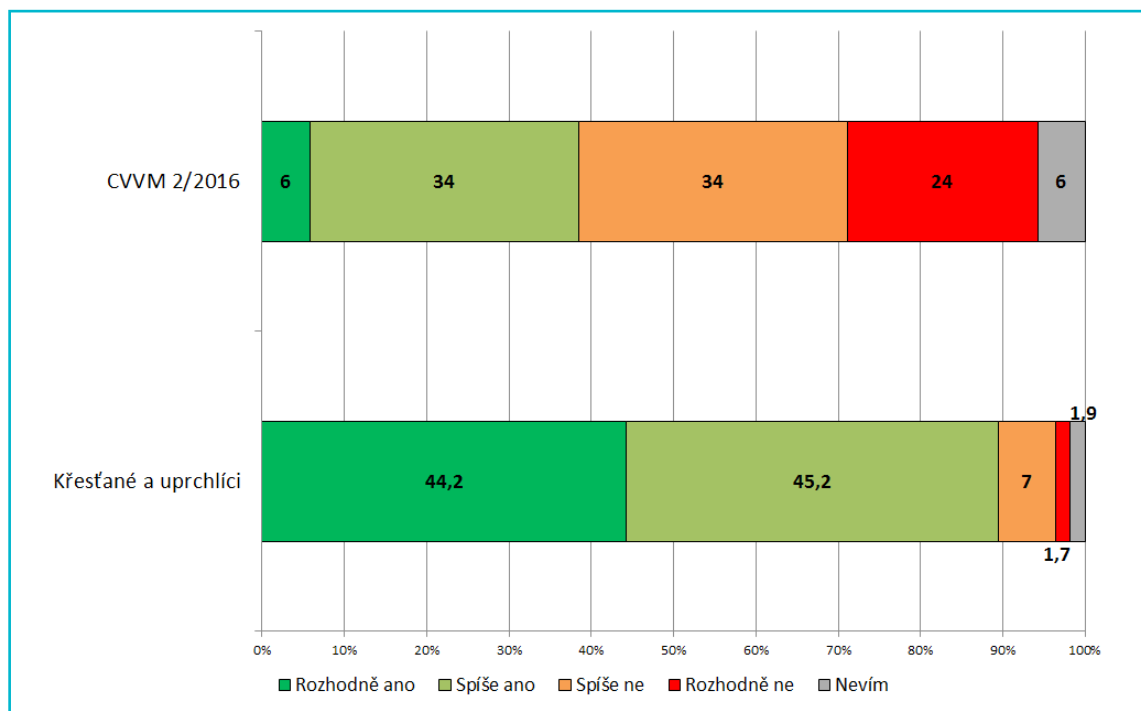
Graf 3: Postoje k přejímání uprchlíků z EU v rámci celé ČR a mezi praktikujícími křesťany²¹

V případě postojů k této problematice můžeme pozorovat, že odpovědi praktikujících křesťanů jsou mnohem diferencovanější. S přijetím uprchlíků z ostatních zemí EU spíše souhlasí 55,1 % respondentů, spíše nesouhlasí 38,9 %. Ve srovnání s odpověďmi ve výzkumu CVVM je však i zde patrná více než třikrát větší ochota k alespoň dočasnému převzetí uprchlíků od ostatních zemí EU. Také částečná i rozhodná neochota k převzetí uprchlíků z ostatních zemí EU mezi křesťany (38,9 %) nedosahují takové míry jako rozhodná neochota mezi všemi obyvateli ČR (48 %). I v případě tohoto tématu tak můžeme konstatovat, že se postoje českých praktikujících křesťanů od postojů většinové společnosti výrazně liší.

To platí i u třetí otázky, která se týkala přijetí uprchlíků v ČR. Šlo opět o původní otázku ze šetření CVVM, která se zaměřovala na přijetí uprchlíků z východní Ukrajiny. Přestože u této otázky byla v šetření CVVM zjištěna největší ochota k přijímání uprchlíků, liší se postoje většinové společnosti a praktikujících křesťanů i zde (viz Graf 4).

²¹ Znění otázky ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci*: Velký počet uprchlíků z Blízkého východu a severní Afriky přišel většinou do jihoevropských zemí, které nejsou schopné zvládnout takové množství uprchlíků. Podle Vašeho názoru, měla by Česká republika přijmout některé z těchto uprchlíků přicházejících do EU?

Graf 4: Postoje k přijímání válečných uprchlíků z Ukrajiny v rámci celé ČR a mezi praktikujícími křesťany²²

Pro přijetí válečných uprchlíků z Ukrajiny bylo 40 % celkové populace, což je ještě o 4 % více než v případě přijetí blíže nespecifikovaných válečných uprchlíků (viz také Graf 1). 54 % bylo proti. Mezi praktikujícími křesťany bylo minimálně spíše pro přijetí 89,4 % respondentů, což je více než dvojnásobek ve srovnání se šetřením CVVM. Naopak spíše proti přijetí bylo jen 7 % a rozhodně pouhých 1,7 % respondentů. Mezi praktikujícími křesťany byl v této otázce také výrazně menší počet nerozhodných nebo vyhybavých odpovědí. Mezi českými praktikujícími křesťany je tedy třeba konstatovat velmi vysokou míru ochoty k přijetí ukrajinských válečných uprchlíků v ČR.

3.2 Souhlas s tezemi nadace Generace 21

Generace 21 je nadační fond působící v ČR, jehož hlavním projektem bylo přesídlení 153 iráckých křesťanů do ČR. Momentálně je v Česku v jeho péči 40 uprchlíků. Projekt byl spuštěn v reakci na uprchlickou krizi v EU a vývoj války s tzv. Islámským státem v Sýrii a Iráku. V roce 2015 nadační fond dojednal s představiteli ČR proces přesídlení iráckých křesťanů, protože vývoj ve válečné oblasti vedl k ohrožení jejich životů. Po státu nebyla požadována žádná finanční podpora, stejně tak ani po EU. Spolupráce spočívala v procesu přesídlení a bezpečnostního prověření uprchlíků a azylového řízení na území ČR. V dubnu 2016 došlo ke krizi projektu, neboť z něj postupně vystoupilo 49 uprchlíků, kteří odcestovali buď do Německa, nebo zpět do Iráku. ČR v reakci na tuto událost zastavila administrativní podporu projektu a projekt musel být zcela zastaven. Zbývajících uprchlíků vybraných do projektu tak z Iráku vůbec neodcestovali.²³

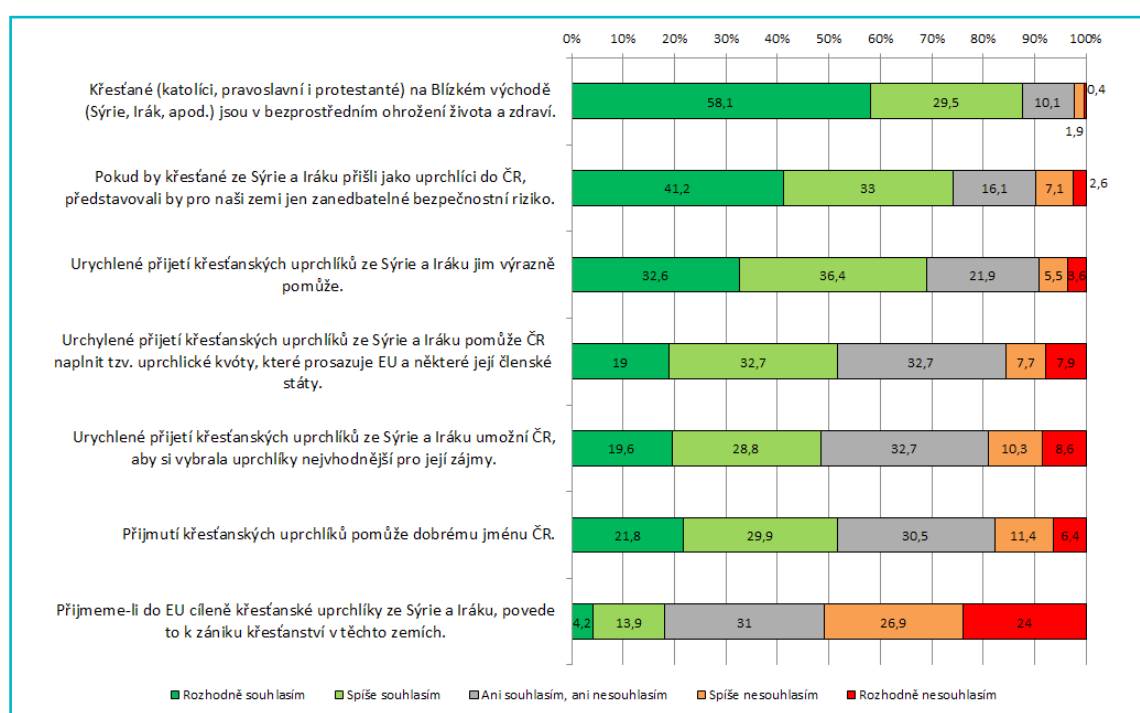
Nadační fond formuloval v rámci komunikace s veřejností šest důvodů pro to, že je potřebné, aby

²² Znění otázky ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci*: Konflikt na východní Ukrajině také způsobil nárůst počtu ukrajinských uprchlíků. Měla by Česká republika přijmout Ukrajince z oblastí postižených válečným konfliktem?

²³ Srov. © NADAČNÍ FOND GENERACE 21, *Výroční zpráva 2015* (on-line), dostupné na: http://www.gen21.cz/nadacni_fond_generace_21_pribeh/, citováno dne 31. 8. 2016.

byli křesťanští uprchlíci z Iráku a Sýrie přijati v ČR a aby byli přijati bez obav.²⁴ Ve výzkumu *Křesťané a uprchlíci* byly tyto důvody na způsob tezí nabídnuty respondentům k vyjádření jejich souhlasu či nesouhlasu. K těmto šesti tezím byla připojena sedmá, která vychází z opačného názoru, který se někdy objevuje ve veřejném diskurzu a který vícekrát opakovali oficiální představitelé syrských křesťanů, že totiž přijetí křesťanských uprchlíků z Blízkého východu povede k postupnému zániku křesťanství v této oblasti.²⁵ Tím, že se respondenti šetření *Křesťané a uprchlíci* měli k těmto tezím vyjádřit, jak a nakolik s nimi souhlasí, bylo testováno, nakolik se ztotožňují nebo neztotožňují s důvody pro nebo proti přijetí křesťanských uprchlíků, tzn. uprchlíků, u kterých není podezření, že by na základě své víry mohli působit v české společnosti destruktivně. Samotné teze i odpovědi ukazuje Graf 5.

Graf 5: Ztotožnění s důvody pro a proti přijetí křesťanských uprchlíků v ČR

Výsledky ukazují několik zajímavých skutečností. V první řadě je možné šest tezí Generace 21 rozdělit na dvě poloviny. První tři totiž dosahují výrazně vyšší míry souhlasu než zbývající, u kterých se souhlas pohybuje okolo 50 %. V případě první teze je pak téměř 90% souhlas. Stejně tak nesouhlas s prvními třemi tezemi nepřekračuje 10 %, zatímco nesouhlas s druhou polovinou tezí se pohybuje mezi 15 % a téměř 20 %. Můžeme si přitom všimnout, že se první tři teze týkají především samotných uprchlíků – jejich ohrožení a toho, zda pro nás představují zanedbatelné riziko či zda jim přijetí v ČR pomůže. S těmito tezemi je poměrně velký souhlas. Druhé tři teze se týkají spíše ČR a politického řešení uprchlické krize v EU. Zde sice souhlas převažuje nad nesouhlasem, zvýšilo se však výrazněji procento nerozhodnutých respondentů a ke zvýšení došlo i na straně nesouhlasu. Jde-li tedy o samotné uprchlíky, mají praktikující křesťané poměrně jednoznačnou představu o tom, zda je jim třeba pomoci a proč. Jedná-li se však o politická a spo-

²⁴ Srov. © NADAČNÍ FOND GENERACE 21, *Dokumenty*.

²⁵ Srov. © ČESKÁ SEKCE Vatikánského rozhlasu, O. Firas Lutfi: *Utíkat či zůstat – nejčastější otázka syrských křesťanů* (on-line), dostupné na: <http://radiovaticana.cz/clanek.php4?id=23855>, citováno dne 31. 8. 2016; © ČESKÁ SEKCE Vatikánského rozhlasu, Arcibiskup z Aleppa: *pomozte nám zůstat v Sýrii* (on-line), dostupné na: <http://radiovaticana.cz/clanek.php4?id=23204>, citováno dne 31. 8. 2016; © ČESKÁ SEKCE Vatikánského rozhlasu, Biskup Aleppo: *Masový odchod syrských obyvatel je účelový* (on-line), dostupné na: <http://radiovaticana.cz/clanek.php4?id=22425>, citováno dne 31. 8. 2016.

lečenská řešení, nastupuje skepse a nejistota. S představou, že v ČR dokážeme problém spojený s uprchlíky společensky a v rámci státu zvládnout, tedy s oním merkelovským „Wir schaffen das!“ nebo obamovským „Yes, we can!“, se zřejmě čeští křesťané příliš neztotožňují.

Odpovědi na sedmou tezi, která vyjadřuje skepsi představitelů syrských křesťanů k přijímání křesťanských uprchlíků v EU, pak stojí v ostrém protikladu k první tezi Generace 21. Je tak možné říci, že ačkoliv čeští křesťané považují křesťany na Blízkém východě za ohrožené (87,6 %), resp. velmi ohrožené (58,1 %), zároveň se nedomnívají, že přijetí křesťanských uprchlíků v EU povede v těchto zemích k zániku křesťanství. S tím, že přijetí uprchlíků povede k zániku křesťanství, souhlasí jen 18,1 % českých praktikujících křesťanů; 50,9 % s tím naopak nesouhlasí (24 % rozhodně). Tento kontrast je možné interpretovat zkušeností diaspory, kterou čeští křesťané bezesporu mají a díky které vědí, že i ohrožení křesťanů a jejich malý počet v důsledku neznamena totální zánik křesťanství v daném regionu. Je však třeba upozornit, že při hodnocení této teze bylo celých 31 % respondentů nerozhodných, resp. volilo střední odpověď neinklinující ani k jednomu z vyhraněných stanovisek.

3.3 Interpretace uprchlické problematiky vzhledem k podobenství o milosrdném Samaritánovi

Ve svém listě o křesťanském smyslu lidského utrpení *Salvifici doloris* Jan Pavel II. uvedl, že se „...evangelijní podobenství o milosrdném Samaritánovi stalo jednou z hlavních součástí mravní kultury a vůbec celé lidské civilizace“.²⁶ Pro svou bezprostřednost, názornost a nezatíženost složitými náboženskými problémy judaismu ani křesťanství je tato perikopa z Evangelia podle Lukáše (Lk 10,25–37)²⁷ dobře známým a oblíbeným textem nejen v ryze církevním prostředí. Text je s oblibou využíván nejen při katechezích dětí, ale také jako námět pro uměleckou tvorbu.²⁸ Není proto překvapující, že byl vždy považován za normu, motivační zdroj či dokonce návod filantropie.²⁹ Podobenství mj. pracuje s problematikou pojmu *bližní*, resp. *láska k bližnímu*. Ježíš během vyprávění podobenství a dialogu s oponentem obrací otázku, kdo je můj bližní, na otázku, zda člověk jako bližní jedná. Právě skutečnost, že se i vyvrhel společnosti zachová správně, chce ukázat, že se z přikázání bliženecké lásky nikdo nemůže vymlouvat.³⁰

Vzhledem k této specifické roli, která podobenství o milosrdném Samaritánovi přísluší, a vzhledem k tomu, že přímo otevírá téma solidarity, byly respondentům výzkumu *Křesťané a uprchlíci* položeny dvě otázky. Jejich cílem bylo otestovat, k jaké interpretaci podobenství se budou respondenti – a tedy praktikující křesťané – klonit tváří v tvář uprchlické krizi. Otázky byly explicitně

26 JAN PAVEL II., *Salvifici doloris*, Praha: Zvon, 1995, čl. 29. Dále v textu pouze SD a číslo příslušného oddílu.

27 Text podobenství dle Českého ekumenického překladu: „Tu vystoupil jeden zákoník a zkoušel ho: ‚Mistře, co mám dělat, abych měl podíl na věčném životě?‘ Ježíš mu odpověděl: ‚Co je psáno v Zákoně? Jak to tam čteš?‘ On mu řekl: ‚Miluj Hospodina, Boha svého, z celého svého srdce, celou svou duší, celou svou silou a celou svou myslí‘ a ‚miluj svého bližního jako sám sebe.‘ Ježíš mu řekl: ‚Správně jsi odpověděl. To čin a budeš živ.‘ Zákoník se však chtěl ospravedlnit, a proto Ježíšovi řekl: ‚A kdo je můj bližní?‘ Ježíš mu odpověděl: ‚Jeden člověk šel z Jeruzaléma do Jericha a padl do rukou lupičů; ti jej obrali, zbili a nechali tam ležet polomrtvého. Náhodou šel tou cestou jeden kněz, ale když ho uviděl, vyhnul se mu. Stejně se mu vyhnul i levita, když přišel k tomu místu a uviděl ho. Ale když jeden Samařan na své cestě přišel k tomu místu a uviděl ho, byl pohnut soucitem; přistoupil k němu, ošetřil jeho rány olejem a vínem a obvázal mu je, posadil jej na svého meze, zavezl do hostince a tam se o něj staral. Druhého dne dal hostinskému dva denáry a řekl: ‚Postarej se o něj, a bude-li tě to stát víc, já ti to zaplatím, až se budu vracet.‘ Kdo z těch tří, myslíš, byl bližním tomu, který upadl mezi lupiče?‘ Zákoník odpověděl: ‚Ten, který mu prokázal milosrdenství.‘ Ježíš mu řekl: ‚Jdi a jednej také tak.‘“

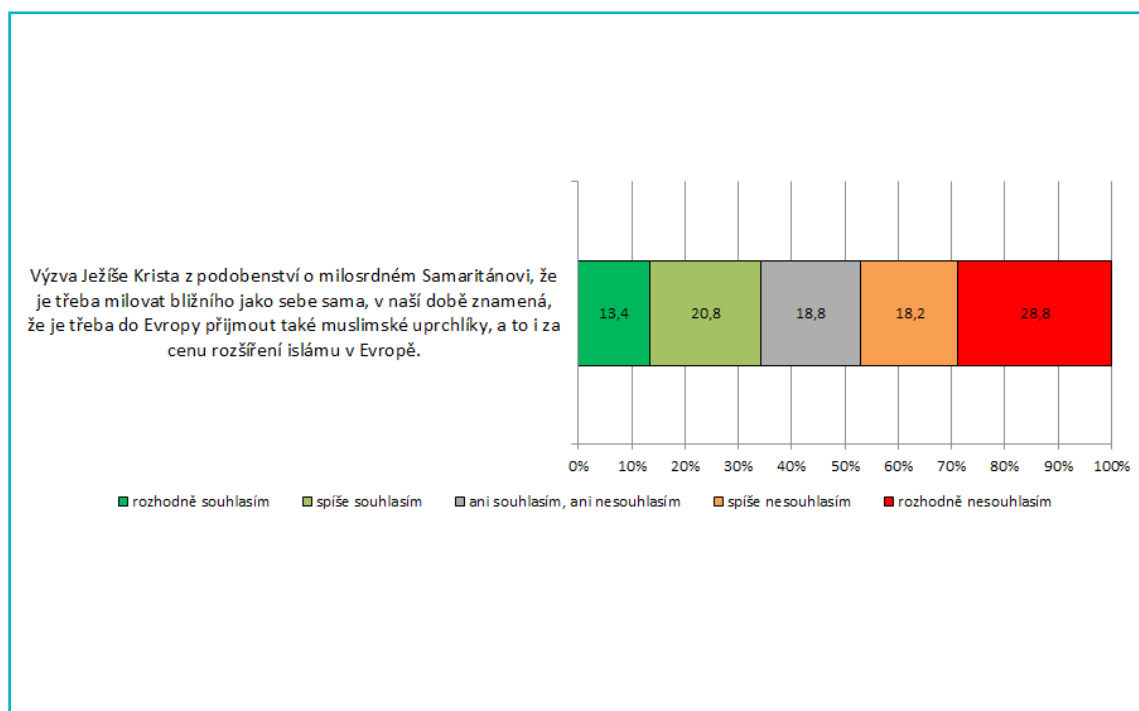
28 Srov. François BOVON, *Das Evangelium nach Lukas*, Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, III/2, Ostfildern: Patmos, 2008, s. 95–96; Heinz SCHÜRMANN, *Das Lukasevangelium*, Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament, III/2/1, Freiburg i. Br.: Herder, 1993, s. 143.

29 Srov. Joseph A. FITZMYER, *The Gospel according to Luke (X-XXIV)*, New York – London – Toronto – Sydney – Auckland: Doubleday, 2005, s. 885.

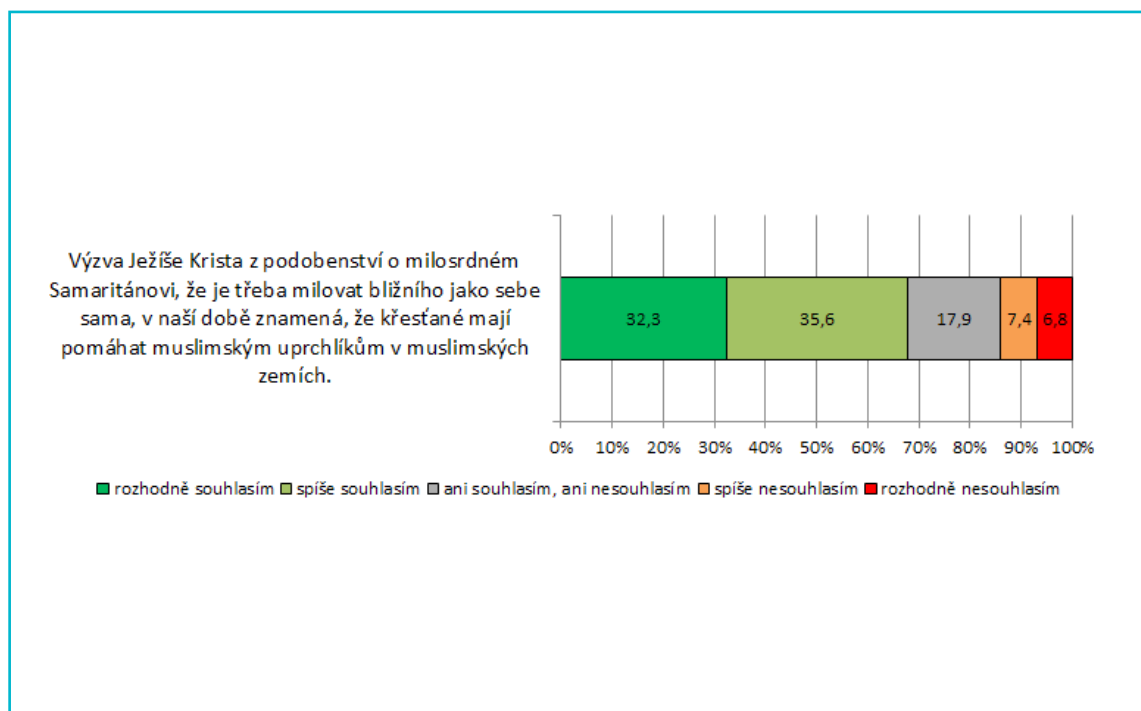
30 Srov. Heinz SCHÜRMANN, *Das Lukasevangelium*, s. 144.

zaměřeny na pomoc muslimským uprchlíkům a posilování islámu v Evropě. První se týkala přijetí muslimských uprchlíků a šíření islámu v Evropě, druhá pomoci muslimům v muslimských zemích. Přesné znění otázek a odpovědi ukazují Graf 6 a Graf 7.

Graf 6: Podobenství o milosrdném Samaritánovi a přijetí muslimských uprchlíků v Evropě

V případě první otázky byla v konfrontaci s příběhem milosrdného Samaritána pro přijetí muslimských uprchlíků v Evropě třetina (34,2 %) praktikujících křesťanů. Proti přijetí byla téměř polovina (47 %). Ti, kdo deklarovali souhlasné stanovisko, jsou tedy také připraveni akceptovat posílení islámu v Evropě. Vymezení se proti přijetí muslimských uprchlíků je pak třeba číst v kontextu otázky jako vymezení se vůči posílení islámu v Evropě. Respondenti souhlasící s přijetím muslimských uprchlíků tedy kladou imperativ bliženecké lásky před obavy z posílení z islámu, zatímco ti, kdo muslimské uprchlíky přijímat nechtějí, kladou před tento imperativ obranu proti šíření islámu v Evropě. V druhém případě tedy není tento imperativ bliženecké lásky vykládán jako absolutní.

Graf 7: Podobenství o milosrdném Samaritánovi a pomoc muslimským uprchlíkům v muslimských zemích

Odpovědi v Grafu 7 velmi kontrastují s odpověďmi v Grafu 6. Pro pomoc muslimským uprchlíkům v muslimských zemích bylo až 67,9 % respondentů z řad praktikujících křesťanů. Proti bylo jen 14,2 %. Nerozhodnutých bylo u obou otázek přibližně stejné množství (cca 17–19 %), které ovšem opět není nevýznamné. Z toho je patrné, že velká část respondentů velmi silně vnímá situaci uprchlíků a jsou připraveni jim pomoci, pokud způsob poskytnutí pomoci v sobě neobsahuje i riziko rozšíření islámu. Imperativ bliženecké lásky je proto nyní vykládán jako absolutní. V pohledu té části respondentů, kteří by nepřijímali muslimské uprchlíky do Evropy, ale přesto by pomáhali muslimským uprchlíkům v muslimských zemích, je oním kritériem, které mění imperativ bliženecké lásky z absolutního na relativní, vlastní ohrožení. Absolutnost imperativu z podobenství o milosrdném Samaritánovi je tedy v jejich pojetí vztažena k tomu, zda pomáhajícího poskytování pomoci ohrožuje, nebo ne.

4. Teologická interpretace

Vzhledem k odpovědím na otázky ohledně přijetí uprchlíků v ČR, ať už se bude jednat o uprchlíky válečné z Blízkého východu, z jiných zemí EU nebo válečné uprchlíky z Ukrajiny, je zřejmé, že křesťané v této věci tvoří v české společnosti kontrastní menšinu. Názorové spektrum mezi křesťany je v této věci prakticky opačné, než je tomu v celé společnosti. Z hlediska zvoleného pojetí teologie znamená čas (viz bod 1) je proto třeba říci, že uprchlickou krizi vnímají jako situaci, ve které je třeba se rozhodnout, zda se zachovají lidsky, nebo nelidsky, tzn. zda budou, nebo nebudou podporovat a chránit lidskou důstojnost. Tuto interpretaci podporují i vyjádřené postoje k tezím nadačního fondu Generace 21, resp. postoje k prvním třem tezím, které se týkají přímo uprchlíků. Skepse vůči společenským tématům a řešením uprchlické krize v dalších třech tezích naopak ukazuje, že v ně má důvěru jen polovina respondentů. Jde tedy o jakési pnutí mezi vnímáním situace uprchlíků a představou, že by mohla být (vy)řešena na úrovni státu, resp. celospolečenským angažmá.

Tento obraz však do značné míry nabourávají odpovědi na první otázku k podobenství o milosrdném Samaritánovi, která klade do souvislosti pomoc muslimům v Evropě se šířením islámu v Evropě. Zde se počet křesťanů, kteří jsou ochotni přijmout v Evropě muslimské uprchlíky, výrazně snižuje; ze 72 % (viz Graf 1) na 34,2 % (viz Graf 6), to je prakticky na polovinu. S přijetím muslimských uprchlíků zde alespoň částečně nesouhlasí téměř polovina respondentů, zatímco původně to bylo necelých 22 %. Jde tedy přibližně o dvojnásobný nárůst. Můžeme tak pozorovat jakousi škálu ochoty přijmout uprchlíky od téměř absolutní otevřenosti pro válečné uprchlíky z Ukrajiny (89,4 %), přes velkou otevřenost pro válečné uprchlíky ze Sýrie a Iráku (72 %), až k poměrně malé otevřenosti pro muslimské uprchlíky obecně (34,2 %). Není nezajímavé si přitom všimnout, že ve výzkumu CVVM z února 2016 byla v celé populaci ČR ochota k alespoň dočasnému přijetí válečných uprchlíků z Blízkého východu 36 %. Je-li tedy pro křesťany spojeno přijetí uprchlíků se šířením islámu v Evropě, jejich názor se vlastně vůbec neliší od názoru většinové společnosti.

Odpovědi na druhou otázku, která se týkala podobenství o milosrdném Samaritánovi,³¹ ale naopak ukázaly, že křesťané vidí jako důležité pomáhat muslimským uprchlíkům v muslimských zemích. Podíváme-li se blíže na vlastní poselství podobenství, mohlo by se pak zdát, že křesťané tak vlastně poměrně racionálně rozlišují mezi pomocí, která je nutná a potřebná, a pomocí, která by už ohrožovala pomáhajícího. Vzhledem k tomu, jak podobenství užívá řeckého pojmu *eleos* – soucit (doslova „byl vnitřně pohnut“), je totiž možné říci, že soucit Samaritána spočívá ve schopnosti pochopit situaci toho, kdo potřebuje pomoc, postavit se na jeho stranu, cítit s ním a podniknout *nejnutnější* kroky, které povedou k tomu, aby se mu ulevilo.³² Z tohoto úhlu pohledu lze interpretovat odpovědi na druhou otázku (Graf 7) jako vyjádření soucitu s muslimskými uprchlíky.

Jako problematická se tato interpretace ukáže ve chvíli, kdy zohledníme geografický a historický kontext podobenství, který je v něm explicitně vyjádřen. Celý příběh se totiž odehrává na cestě z Jeruzaléma do Jericha, tzn. na tzv. Krvavé stezce, která byla kromě terénní a klimatické náročnosti vyhlášená i častými přepady pocestných.³³ Když tedy podobenství vychází z události, při které byl na této cestě někdo přepaden, hovoří o tehdy zcela běžné skutečnosti. To pak znamená, že Samaritán velmi riskoval, když se u přepadeného zastavil, aby mu pomohl. Kromě toho, že lupiči mohli zaútočit znova, také připadá v úvahu, že celé přepadení bylo jen nastraženo jako léčka. Vzhledem k tomu je pak ale třeba říci, že imperativ bliženecké lásky je v příběhu chápán poměrně absolutně. Skutečnost, že poskytování pomoci pomáhajícího ohrožuje, imperativ pomoci bližnímu nerelativizuje. Podobenství naopak ukazuje, že imperativ bliženecké lásky jde až za hranici ohrožení pomáhajícího.

Vztáhneme-li tento závěr k problematice uprchlické krize, pak to znamená, že křesťané by měli být kvůli imperativu pomoci bližnímu připraveni pomoci uprchlíkům i v případě, pokud by tím sebe samé ohrozili, a dokonce i v případě, kdy by se ukázalo, že uprchlická krize je inscenována právě proto, aby mohlo dojít k útoku na ty, kdo pomoc poskytují – tzn. aby bylo možné propašovat teroristy do EU, resp. EU obecně rozklížit. Přirozeně z toho však nevyplývá, že přijetí muslimských uprchlíků v Evropě je nejlepším řešením jejich situace, resp. tím, co oni sami nejvíce potřebují. Podobenství totiž hovoří především o tom, že Samaritán přepadenému pomohl ve chvíli, kdy ho ostatní ignorovali, a pomohl mu tak, jak bylo zrovna nejvíc potřeba. Pak ho předal

31 Tzn. pomáhat muslimským uprchlíkům v muslimských zemích.

32 Srov. François BOVON, *Das Evangelium nach Lukas*, s. 90.

33 Srov. Joachim JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984, s. 135; François BOVON, *Das Evangelium nach Lukas*, s. 89.

hostinskému, který byl na poskytování pomoci lépe vybaven.³⁴ Zdá se přitom, že právě tato otázka, co uprchlíci potřebují, není v běžných diskusích kladena, resp. na ni není hledána odpověď, protože je zastíněna emocemi, obavami a populismem diskutujících Evropanů.

5. Závěrem

I přes výše uvedenou interpretaci platí, že v odpovědích praktikujících křesťanů můžeme číst deklarovanou ochotu k solidaritě. Uprchlíká krize je tedy interpretována jako výzva, zda podpořit a ochránit lidskou důstojnost, nebo ne. Místo křesťanů je pak z větší části na straně podpory a ochrany lidské důstojnosti uprchlíků. Z hlediska teologie znamená čas jde tedy o takovou interpretaci, která sleduje Boží vůli. Je ji však třeba číst diferencovaně. Tato ochota totiž zjevně eroduje tváří v tvář představě o šíření islámu v Evropě. Jeho další posilování je pomyslnou čarou, kterou by pomoc uprchlíkům podle většiny křesťanů neměla překračovat. Tím se však křesťané staví do pozice, v níž podporu a ochranu lidské důstojnosti relativizují – tzn. čtou znamení času jakoby jen mezi řádky, nikoliv doslovně.

Jde tedy o vyjádření *obavy a strachu* z islámu, resp. jeho posilování v Evropě. Paul M. Zulehner tuto situaci vysvětluje tak, že více než ochrana Evropy před islámem je problémem slabost její vlastní víry – tzn. křesťanské víry, která nedokáže vzdorovat strachu a překonávat ho.³⁵ Strach je tak chápán jako určitý protiklad nebo opak křesťanské víry. Touto problematikou se zabýval již Jan Pavel II. ve své nástupní encyklice. Nejde tedy o nějaké zcela okrajové téma nebo pouhý konstrukt některých teologů. Papež identifikoval příčinu lidských obav v moci, kterou má člověk ve svých rukou, protože se jeho moc a vláda nakonec obrací proti němu samotnému.³⁶ Tento jev můžeme pozorovat jak v souvislosti s válkami, tak v souvislosti s náboženstvími, která jsou zneužívána k moci a k ovládání druhých. Proto již v krátkém projevu po svém zvolení římským biskupem Jan Pavel II. zdůraznil, že křesťané se nemusí bát: „Je nutné, aby zesílila jistota, že existuje ten, kdo drží v rukou osudy tohoto pomíjivého světa, kdo má v rukou klíče od smrti a podsvětí, kdo je alfou i omegou. (...) Jen on se může plně zaručit za slova ‚Nebojte se!‘ (Mt 28,10).“³⁷

Zdá se proto, že ochota k přijetí uprchlíků, kterou praktikující křesťané ve výzkumu deklarovali, není postavená ani tak na fundamentech křesťanské víry, jako na pocitu povinnosti deklarovat dostatečně morální postoj tváří v tvář výzvě, zda se zachovat lidsky, nebo nelidsky. Použijeme-li klasické rozlišení klíčových etických pojmů podle Jana Sokola, pak musíme konstatovat, že tento přístup není vedený morálkou, nýbrž pouhým mravem. Morální jednání by bylo takové, které se nepřidá k většině, když páchá zlo (Ex 23,2a). Jednání, které se řídí mravem, naopak spočívá v přizpůsobení se okolí,³⁸ v našem případě tedy zřejmě šlo o to, že část respondentů navzdory jasné identifikaci znamení času na ně nedeklarovala svou osobní odpověď, nýbrž takové postoje, které „se od křesťana očekávají“.

34 Srov. SD 28; Markus LEHNER, Caritas ist Politik, *Theologisch-praktische Quartalschrift* 145/1997, s. 396; Markus LEHNER, Konkretion: Diakonie-Institutionen, in: *Handbuch Praktische Theologie*, sv. 2 (*Durchführungen*), ed. Herbert HASLINGER, Mainz: Grünewald, 2000, s. 410–411; Petr ŠTICA, Podobnost o milosrdném Samařanovi (Lk 10,25–37) jako inspirativní text pro étos sociální a charitativní práce – Biblické podněty pro praxi pomáhání, *Theologos* 2/2010, s. 68–73.

35 Srov. Paul Michael ZULEHNER, *Entängstigt euch!*, s. 135.

36 Srov. JAN PAVEL II., *Redemptor hominis*, Praha: Zvon, 1996, čl. 15.

37 © VÍRA.CZ, „Nebojte se“ je poselství pro každého: Ze slov Jana Pavla II. při jeho uvedení do úřadu v říjnu 1978 (on-line), dostupné na: <http://www.vira.cz/Texty/Clanky/Nebojte-se-poselstvi-pro-kazdeho.html>, citováno dne 31. 8. 2016.

38 Srov. Jan SOKOL, *Etika a život: Pokus o praktickou filosofii*, Praha: Vyšehrad, 2010, s. 66n.

Názory a postoje českých křesťanů k uprchlické krizi: Výsledky výzkumu mezi českými křesťany

Abstrakt

Předkládaná studie představuje vybrané elementární výsledky sociálního šetření *Křesťané a uprchlíci*, které bylo realizováno v ČR v srpnu 2016. Tento výzkum se zaměřil na interpretaci některých témat souvisejících s tzv. uprchlickou krizí v EU praktikujícími křesťany. Svou základní povahou se jedná o studii teologickou, která využívá některé prvky z metodologie sociálních věd. V první části je nejprve rozpracována teoretická základna výzkumu, která za svou základní optiku přijímá teologii znamení času. Ve druhé části jsou představena vybraná zjištění výzkumu, která jsou pak v části třetí teologicky interpretována vzhledem k teoretickým východiskům celého šetření. Studie ukazuje, že na první pohled poměrně velkou otevřenost praktikujících křesťanů v ČR vůči uprchlíkům je třeba vnímat diferencovaně vzhledem k tomu, zda uprchlíci pocházejí z muslimských zemí. Ukazuje se tak, že přes zřejmou identifikaci uprchlické krize jako znamení času čeští křesťané na toto znamení odpovídají nejednoznačně.

Klíčová slova: uprchlíci, migrace, uprchlická krize, Diakonie, Charita, solidarita, znamení času, Generace 21, milosrdný Samaritán, strach, xenofobie

Kontakt na autora

doc. Michal Opatrný, Dr. theol.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta, Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

mopatrny@tf.jcu.cz